

BOLALAR SEREBRAL FALAJINING KELIB CHIQISH SABABLARI VA OLIB BORILADIGAN LOGOPEDIK ISH JARAYONI

Isodullayeva Iqboloy Sodiqjonovna

Fargʻona davlat universiteti Maktabgacha taʼlim kafedrası

Maxsus pedagogika yoʻnalishi oʻqituvchisi

Maxammatova Flora Baxtiyorovna

Fargʻona Davlat Universiteti Pedagogika Psixologiya fakulteti

Logopediya yoʻnalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar serebral falaji, bu toifadagi bolalar tasavvuri, nutq buzilishining oʻziga xos tomoni, bolalarning ixtiyoriy faoliyatida tartibli ikkita erishishdagi qiyinchiliklar, bolalardagi harakat buzilishlari, nutq nuqsonlarining kelib chiqish sabablari, ularni oldini olish usullari haqida maʼlumot berilgan

Kalit soʻzlar : Bolalar serebral falaji, bosh miya, reflekslar, markaziy nerv sistemi, qoʻrquv, tonik reflekslar, fonetik fonematik buzilishlar.

Bolalar serebral falaji (BSF) – perinatal davrda bosh miyaning turli xil strukturalarida boʻladigan oʻzgarishlar natijasida kelib chiqadigan harakat doirasidagi patologiyalar bilan kechadigan umumiy tushunchadir. Bolalar serebral falaji : bosh miya harakatlanti-ruvchi zonalar va bosh miyadagi harakatni yoʻnaltiruvchi yoʻllarni zararlanishi bilan kechadigan markaziy nerv sistemasi kasalligi hisoblanadi. Bolalar serebral falajining kelib chiqish sabablari turlicha boʻlishi mumkin. Masalan: surunkali kasalliklar, homilaning erta yoki kech tugʻilishi, infeksiyon kasalliklar, homiladorlik vaqtida turli xil jihatlanishlar, ona va homila qonining rezus faktor va guruhi boʻyicha toʻgʻri kelmasligi, bundan tashqari genetik faktorlar ham asos boʻla oladi. Bolalar serebral falajida harakat sohasini buzilishi turli darajada namoyon boʻladi: harakatning buzilishi shunday ogʻir boʻlishi mumkinki, u bolaning erkin harakat qilishidan butunlay mahrum qiladi, muskullarning tonusi deyarli zarar koʻrmagan taqdirda ham bolalar oʻziga oʻzi xizmat qilishni qiyinchilik bilan egallaydilar. Bolalar serebral falajida nutqning kech rivojlanishiga sabab, ularda amaliy faoliyatni yetarli emasligi, atrof-muhit haqida bilim va tasavvurlarni yetishmasligidir. Bolalar serebral falajida nutq buzilishlari patogenezida harakat patologiyasi muhim oʻrin tutadi. Bu holat bola bilan logopedik ishni tashkil qilishda nutq va harakat buzilishlarini klinik va patogenetik umumiylikni tushunish ahamiyatli hisoblanadi. Fonetika – fonematik buzilishlar bolalar serebral falajida dizartriyaning oʻziga xos ekanligi, uni nutq muskullariga tonik reflekslar orqali taʼsir etishda namoyon boʻladi. Bu esa oʻtkaziladigan logopedik ishni oʻziga xos ravishda oʻtkazishni talab etadi. Bolalar serebral falajining atonik-ataktik shaklida miyachaning va miyaning boshqa tizimlari bilan boʻgʻliq boʻlgan joylari, ayniqsa k

atta yarim sharlarning peshona bo' - limlarini jarohatlanishi kuzatiladi. Artikulyatsoin matorikaning buzilganligi muskul to- nusining sustligi, harakatning aniqligi yo' qolganligi, ritmning buzilganligida namoyon bo'ladi. Bolalar serebral falajidagi nutq buzilishlari ko'pincha uchrab turadigani dizartriyaadir. Diagnostika va korreksiyalashda qi yinchilik tug'diradigani alaliya hisoblanadi. Chunki, nutqning yo'qligi bolalarda fikr yuritish faoliyatini rivojlanmasligiga olib keladi. Alaliyada bosh miyaning nutq zonal arini lokal shikastlanishi spetsifik nevrologik simptomlar bilan birgalikda kuzatiladi. Bu ko'pincha elektroensofalografik tekshiruvlarda tasdiqlanadi. Hozirgi kunda BSF rivojlanishi sababi sifatida bosh miyaning turli xil omillar ta'sirida zararlanishi, miyaning ma'lum bir sohalarida nerv hujayralarining noto'g'ri shakllanishi yoki nobud bo'lishini keltirish mumkin. Ushbu omillarning ta'siri perinatal davrda yoki bola dunyoga kelganidan so'ng qisqa muddatlarda (4 haftagacha) ta'sir etishi kasallik rivojlanish ehtimolini oshirib yuboradi. BSF rivojlanishining eng asosiy omili – bu gipoksiyaadir. Bolalar serebral falaji turli xil ko'rinishda turlicha og'irlik darajasida kechadi. Kasallikning klinik belgilari bosh miya strukturasi zararlangan sohasi va chuqurlik darajasiga bog'liq bo'ladi. Ba'zida bolalar serebral falaji belgilari bola dunyoga kelishi bilan yuzaga chiqadi. Ko'pincha kasallik bir necha oy o'tgach pediatr ko'rigida bolaning jismoniy rivojlanishdan ortda qolishi bilan aniqlanadi. BSF ning barcha ko'rinishlarida mushaklar tonusi oshib ketadi. Oyoq-qo'llarda harakat chegaralanadi, bo'g'imlarda harakat yo'qoladi, natijada oyoq qo'llar mushaklari atrofiyaga uchraydi va ular tanaga nisbatan nomutanosib holatga keladi. Bolalar serebral falaji bilan kasallangan bemorlarda o'ziga xos tana tuzilishidagi deformatsiyalar (skolioz, ko'krak qafasi deformatsiyalari) yuzaga chiqadi. Motorika buzilishi, skelet deformatsiyalari bolalarda surunkali og'riq sindromiga sabab bo'ladi. Og'riq bo'yin, yelka, belda paydo bo'ladi. Gi-perkinetik shakldagi bolalar serebral falaji to'satdan yuzaga chiquvchi belgilar: boshning qayta qayta bir tomonga burilishi, qaltirash, bir xil harakatni takrorlash kabilar namoyon bo'ladi. Atonik-astatik BSF da esa yurish vaqtida muvozanatni saqlay olmaslik, mushaklarning kuchsizligi, yiqilib tushish va tremor holatlari kuzatiladi. Bolalar serebral falajida yuqoridagi belgilardan tashqari g'ilyalik, oshqozon-ichak tizimidagi o'zgarishlar, nafas olish bilan bog'liq muammolar, peshob tuta olmaslik kabi patologiyalar ham qo'shilishi mumkin. Tahminan 20-40 % BSF epilepsiyalar bilan kechadi. 60 % ga yaqin BSF bolalarda ko'rish qobiliyati bilan bog'liq muammolar mavjud. Karlik yoki eshitish qobiliyatining pasayishi ham ayrim bemorlarda uchrab turadi. Aqliy jihatdan bolalarda rivojlanishdan ortda qolish, qabul qilish va diqqatni bir joyga jamlash o'qishda kamchiliklar va xulq atvordagi noodatiy holatlar yaqqol namoyon bo'lishi ham mumkin. Afsuski, hozirgi kunda bolalar serebral falaji davosi topilmagan kasalliklar qatoriga kiradi. Ammo, o'z vaqtida boshlangan davo muolajalari ta'sirida bolalar ruhiy jihatdan ham jismoniy jihatdan o'z tengdoshlariga yetib olishga erishish mumkin. Realibitatsion muolajalar yordamida bolalarda skelet de-formatsiyalari, bo'

g'implarda harakat cheklanishi hamda bolakaylarning o'z o'zlarini mustaqil boshqara olish darajasigacha erishish mumkin. BSF davо programmasi har bir bola uchun alohida tuzib chiqiladi. Bunda bosh miyaning zararlanish darajasi, sohasi, boladagi qo'shimcha belgilari, uning ko'rish, eshitish qobiliyati, aqliy-ruhiy holatlari inobatga olinadi. BSF bilan kasallangan bolalar muolajasida qiyinchilik tug'diradigan holat – bolalardagi karlik ko'zi ojizlikdir. Bolalar serebral falajida harakat doirasida kamchiliklar kuzatilsa ham bolalar ijtimoiy hayotga moslashib ketishlarining imkoni bor. Bunda ularning ota-onasi va yaqinlarining roli katta. Bolalarda ijtimoiy adaptatsiya – yani shakllantirishda reabilitolog, psixolog va pedagoglar muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday kasallikdan aziyat chekadigan bolalar maxsus bog'chalar, maktablarda hayotga bo'lgan moslashuvchanliklarini oshirib boradilar.

Bolalar serebral falajida logopedik ishning maqsadi artikulyatsion holat va harakat sezgilarini rivojlantirishdan iborat. Artikulyatsion harakat sezgilarini yaxshilash uchun olib boriladigan mashqlar oyna yordamida harakatlarni ochiq ko'z bilan kuzatish va harakatlarni yopiq ko'z bilan diqqatli bo'lib, sezish kabi mashqlar bosqichma-bosqich qo'llaniladi. Logopedik ish bolani shunday holatida o'tkaziladiki, tonik reflekslar nutq motorikasiga deyarli ta'sir o'tkazmasligi talab etiladi. Bu holat logoped va nevrolog hamkorligida amalga oshiriladi. Agarda bola logopedik mashg'ulot o'tilayotganda o'tirgan holda bo'lsa diqqatni uni boshini harakatiga qaratish zarur. Xulosa qilib aytganda "Serebral falajlanish nuqsoniga ega bolalar" bilan lug'atni shakllantirish bo'yicha ishlar bosqichma - bosqich amalga oshirib boriladi. Birinchi bosqichda bolalar predmetlar bilan ularning tasviri va ular bilan bajariladigan ishlar bilan birinchi tanishtiriladi. Bu o'rinda bolaning e'tiborini jalb qilishga va uning javob reaksiyasini qo'zg'atishga yordam beradigan bir qator usullar qo'llaniladi: ya'ni predmetni kutilmaganda, to'satdan paydo bo'lib qolishi, yo'qolishi, uning harakati. Shunday qilib serebral falajli bolalar leksikasini takomillashtirish va boyitish predmet – amaliy o'yin faoliyati bilan uzviy bog'liq holda olib borish, shuningdek, sensor funksiyalarini rivojlantirish va ularning korreksiyasini ongli faoliyati bilan chambarchas bog'liq holda tashkil qilishni ko'rsatish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. D.R.Madazizova " Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarning klinik asoslari "T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati "nashriyoti 2018.
2. M.Y.Ayupova "Logopediya " T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati " nashriyoti 2007.
3. V.S.Raxmanova "Defektologiya asoslari " T.: "Niso Poligraf "nashriyoti 2014.
4. [w.w.w.https//lex.uz](https://lex.uz)